

maandblad voor accountancy en bedrijfshuishoudkunde

juli 1940
17. jaarg.

Redactie:

PROF. DR. P. P. VAN BERKUM —
G. P. J. HOGEWEG — T. KEUZEN-
KAMP — PROF. TH. LIMPERG JR.
— Drs J. MODDERAAR — A. NIER-
HOFF — M. PIMENTEL — H. R.
REDER

Rubriek-redacteuren:

examen-vraagstukken:

M. G. MEIJ-KONING — P. W. TH.
GERBERS

literatuur:

DR S. KLEEREKOPER

beslechte geschillen:

PROF. MR CH. ZEVENBERGEN

uit de financiële huishouding der overheid:

J. H. TEXTOR

uit het buitenland:

F. HAARBOSCH — CH. HAGEMAN
DRS D. NIJE — DRS W. P. DEN
TURK

efficiëntie:

R. W. STARREVELD

nieuws inzake wetgeving, resoluties en beslissingen op het gebied van belastingen:

MR DR E. TEKENBROEK

repertorium van tijdschrift-literatuur:

L. A. BAKKER — DRS G. L. GROE-
NEVELD — DRS H. HAVERKAMP
— DRS P. F. R. STOL

Medewerkers buiten vaste rubrieken:

PROF. DR P. J. A. ADRIANI, J. P. CROIN, E. VAN DIEN,
MR A. DIRKZWAGER, J. H. P. DE L'ECLUSE, PROF. L. M.
FRASER, PROF. MR H. FRIJDA, H. H. M. FOPPE, DRS A.
M. GROOT, MR G. H. A. GROSHEIDE, DRS J. F. HACCOU,
J. VAN HAMERSVELD, E. E. HARMSSEN, L. VAN KAMPEN,
T. KEUZENKAMP, W. H. MEIJBURG, LEON MICHEL,
J. OLIE JR., RENÉ PEPIOT, PROF. DR N. J. POLAK, MR
M. VAN REGTEREN ALTENA, A. M. VAN RIETSCHOTEN,
PROF. DR K. SCHMALTZ, MR DR F. E. SCHMEIJ, E. B. W.
SCHUIJTEMA, PROF. M. STRADLING, DR J. G. STRIDIRON,
E.A.

Copie van ingezonden bijdragen wordt niet teruggegeven.
Nadruk geoorloofd, mits de bron wordt genoemd. —
Boeken ter recensie en alle andere stukken voor de redactie
zende men aan den

Secretaris der Redactie:

MR TH. LIMPERG

Amsterdam-C. Heerengracht 455, telefoon 37814

Uitgever:

J. MUISSES

Purmerend, Kerkstraat 20, tel. 77, postgiro 15062

Verschijnt maandelijks behalve in de maand augustus
Men abonneert zich voor den geheelen jaargang
Abonnement per jaar f 10.—, franco per post f 10.24 buitenland f 10.60

no. 7

Inhoud:

Van de Redactie blz. 117

De rentekosten in het kader der theorie van de ver-
vangingswaarde blz. 117

door Drs H. J. VAN DER SCHROEFF

Wetsontwerp op de winstbelasting 1940 (II) blz. 123

door J. J. M. H. NIJST

Boekbespreking blz. 127

Dr S. Kleerekoper „Over het gebruik van de wis-
kunde in de economie”

besproken door M. VAN OVEREEM †

Examen-opgaven. Rijksaccountantsdienst. Examen
contrôle-leer November 1939 blz. 132

Repertorium van tijdschriftliteratuur op het gebied
van accountancy en bedrijfshuishoudkunde blz. 135

Ontvangen boekwerken blz. 136

VAN DE REDACTIE

De Redactie herinnert er de lezers aan, dat in Augustus
geen aflevering van het M.A.B. verschijnt.

DE RENTEKOSTEN IN HET KADER DER THEORIE VAN DE VERVANGINGSWAARDE

I

De tijd, waarin de berekening van rente in den kostprijs een
vraagstuk vormde, dat de gemoederen bezig hield, ligt alweer
lang achter ons. Heftig is die strijd geweest. Men behoeft
slechts een aantal oude jaargangen van „Accountancy” van
de jaren 1912/13 op te slaan, om daarvan een indruk te krijgen.
Wij herinneren aan den pennestrijd, welke tusschen Simon,
Volmer en van Everdingen enerzijds en Limperg anderzijds
is gevoerd, waarbij het verschil van meening liep over de vraag
of de rente over het eigen vermogen al of niet als kosten-
element en daarmee als bestanddeel van den kostprijs moest
worden aangemerkt. Was men het er nagenoeg algemeen
over eens, dat de rente over het vreemde vermogen deel van

den kostprijs dient uit te maken, scherp stonden de meeningen tegenover elkander waar het de rente over het eigen vermogen betrof. Stelde *Limperg* zich op het standpunt, dat ook deze rente als kostenfactor moet worden beschouwd, eerstgenoemde schrijvers zagen daarin een deel van de winst. Naar het oordeel van deze schrijvers diende te worden onderscheiden tusschen de leenrente (d.i. de rente over het geleende vermogen), welke onafhankelijk van de uitkomsten van het productieproces moet worden voldaan, en de z.g. eigen rente (d.i. rente over het eigen vermogen), die van die uitkomsten deel uitmaakt. *Simon* (Kostprijsberekening en administratieve fabrieksorganisatie, 1909, blz. 54) noemde het een ongerijmdheid om in den kostprijs reeds winst te gaan berekenen en ook *Volmer* was van meening, dat rente over eigen vermogen als zijnde „een winsttoeslag nimmer deel kan uitmaken van den kostenden prijs” (De rente in kostprijsberekening en -boekhouding, Accountancy 1913). De vergoeding voor de beschikbaarstelling van het eigen vermogen — wij geven de gebruikte argumenten in eigen woordkeus weer — is, zoo werd opgemerkt, afhankelijk van de wisselende uitkomsten van het productieproces. De ondernemers kunnen geen aanspraak doen gelden op loon voor hun arbeid, noch op rente over het beschikbaar gestelde vermogen; hun vergoeding is de winst. Rente (èn ondernemersloon) vormen een deel van de winst. In den verkoopprijs moet een rentevergoeding over het eigen vermogen zijn begrepen; de eigen rente vormt een deel van den winststopslag en niet van den kostprijs (*Volmer*). Naast dit argument, dat als het voornaamste kan gelden, werd aangevoerd, dat bij het opnemen van rente over het eigen vermogen de kostprijs den producent niet meer zou kunnen leeren, tegen welken uitersten prijs hij kan verkoopen zonder te verliezen (vgl. *E. van Everdingen*, De Fabrieksboekhouding, 1919, blz. 57). In den kostprijs — zoo werd betoogd — mogen alleen die bedragen worden opgenomen, die in verband met de productie moeten worden betaald, onverschillig of er al dan niet winst is gemaakt. Deze zienswijze leidde tot de conclusie, dat over het vreemde vermogen wel, over het eigen vermogen daarentegen geen rente in den kostprijs behoort te worden opgenomen. Van de leenrente werd gezegd, dat deze voor het bedrijf een offer vormt en daardoor dan ook als een deel van de productiekosten moet worden beschouwd, omdat deze moet worden betaald, onafhankelijk van de uitkomsten van het bedrijf.

Wanneer wij deze argumenten na zoovele jaren kritisch bezien, dan moeten wij — indachtig aan het woord „*il faut juger les écrits d'après leur date*” — bedenken, dat deze meer dan 25 jaar geleden werden neergeschreven. Niet uit het oog mag worden verloren, dat deze argumenten werden gehanteerd in een tijd, toen de opvatting omtrent den kostprijs een andere was dan zooals deze na de ontwikkeling van de bedrijfseconomie is geworden. In dit licht bezien treft ons te meer de juistheid van de zienswijze van oudere comptabele schrijvers als *Dinger* en *Knapper*, die in hun leerboeken een pleidooi opnamen voor het verrekenen van rente over eigen vermogen, waarbij vooral het betoog van *Dinger* (vgl. diens „Italiaansch Boekhouden”, 1900, blz. 57 e.v.) blijk geeft van een scherpe visie op het rentevraagstuk. Ten opzichte van de theoretische grondslagen van diens uiteenzettingen beteekenen de boven weergegeven gedachten een stap terug. Beschouwd vanuit het gezichtspunt van onze huidige opvattingen, blijken de tegenwerpingen der eerder genoemde schrijvers met betrekking tot het opnemen van rente over het eigen vermogen in den kostprijs uit te gaan van de gedachte van den uitgaafprijs, waarin er alleen sprake is van kosten, indien er een uitgave is gedaan. In deze gedachte kwamen *Volmer* c.s. er toe om t.a.v. de kosten een scheiding te maken tusschen de leenrente en de z.g. eigen rente. Vormt de rente over vreemd vermogen een kosten-

factor, omdat er rente moet worden betaald, bij het eigen vermogen is er geen bedongen rente en heeft geen rentebetaling plaats, waardoor in dezen gedachtengang ook niet van kosten kan worden gesproken. Alle bedenkingen, die tegen de theorie van den uitgaafprijs kunnen worden aangevoerd, zijn rechtstreeks op deze zienswijze van toepassing. Deze theorie vormt bij den huidige stand van de bedrijfseconomie een overwonnen standpunt, sinds de leer van de vervangingswaarde, aan welke theorie de naam van *Limperg* ten nauwste is verbonden, heeft geleerd, dat de gelduitgaven voor de verwerving van de productiemiddelen niet den kostprijs vormen.

Het is niet de bedoeling van dit artikel om de kritiek op de theorie van den uitgaafprijs hier weer te geven. Wij vertrouwen voor ons betoog te mogen aannemen, dat de lezer bekend is met de grondslagen van de theorie van de vervangingswaarde en met ons zal inzien, dat de rentekosten niet door het bedrag van de betaalde rente worden bepaald. Het feit, dat geen rente wordt betaald, beteekent niet, dat er in zulk een geval geen kosten zijn, evenmin als de omstandigheid, dat leenrente wordt betaald, inhoudt, dat de kosten nu ook door het betaalde bedrag worden aangegeven. Ook indien het vermogen renteloos (of tegen een lage leenrente) wordt verworven (zooals bij instellingen en stichtingen met een charitatief doel), moet economisch met het offer van de rente over dat vermogen (op basis van den algemeenen rentevoet) in den kostprijs rekening worden gehouden. En met de rente over het eigen vermogen, die geen bedongen rente is, ligt het al niet anders. Het is typisch, dat bij het verschil van meening, dat t.a.v. de opneming van de rentekosten in den kostprijs heeft bestaan, men het er steeds over eens geweest is, dat de producent in de opbrengst, d.i. in den verkoopprijs van zijn producten een vergoeding voor de rente van het eigen vermogen dient te ontvangen. Ook al wenschte men de eigen rente niet in den kostprijs te zien opgenomen, men was niettemin van meening, dat de verkoopprijs een vergoeding voor deze rente moet inhouden. Dit bewijst, dat men de rente over het eigen vermogen wel degelijk als een offer heeft beschouwd en dat alleen het onvolkomen inzicht in het wezen van de kosten er toe heeft geleid om tegen het opnemen van deze offers in den kostprijs stelling te nemen. Dat geldt trouwens niet alleen voor de vergoeding van de rente over het eigen vermogen, maar ook voor de vergoeding van den arbeid van den ondernemer, die met zijn arbeidskracht aan de productie deelneemt. Deze arbeider-ondernemer heeft geen bedongen loon, evenmin als de ondernemende vermogensbezitter een bedongen rente geniet. Doch niettemin beteekent het beslag op het vermogen, economisch een offer, dat als kosten in den kostprijs moet worden opgenomen. Niet als deel van den winststopslag dient de rente te worden beschouwd, maar als deel van de productiekosten. Van winst kan niet worden gesproken, zolang voor de rentekosten (en voor het ondernemersloon) in de opbrengst geen vergoeding is gevonden. Diegenen, die, zooals de bovenbedoelde schrijvers, dat anders zien, hebben een ander winstbegrip dan hetwelk volgens nieuwere inzichten — wij denken wederom aan de inzichten, waartoe de leer van de vervangingswaarde leidt — als het juiste wordt aangemerkt. In de oude opvatting van den uitgaafprijs vormt datgene „winst”, wat door den producent (ondernemer) boven de voor de productie gedane uitgaven wordt ontvangen. Die „winst” vormt een vergoeding voor den ondernemersarbeid en de beschikking over het ondernemersvermogen bij de productie; datgene, wat de ondernemer meer „verdient” dan het ondernemersloon en de rente — de ondernemerspremie — vormt een vergoeding voor het ondernemersrisico. Omtrent het begrip „winst” is met de nieuwere inzichten veel veranderd. Zonder op het vraagstuk van het ondernemersinkomen nader in te gaan, moge worden gezegd, dat het gaat om de

ondernemerspremie te leeren kennen. Slechts dan is een premie gemaakt, indien rente en ondernemersloon zijn opgebracht. Brengt het bedrijf niet de rente over het eigen vermogen op, dan is er niet alleen geen ondernemerspremie gemaakt, maar is er verlies geleden. Wie nog de theorie van den uitgaafprijs zou willen volgen, zal tot een andere conclusie komen. Immers in de gedachte van deze theorie is er eerst dan verlies — wanneer wij ons tot de rente bepalen — indien de rente over het vreemde vermogen niet zou worden opgebracht, omdat in dat geval de uitgaven in de opbrengst geen volledige vergoeding vinden. Wij meenen het verschil in winstopvatting, dat hier valt op te merken, als bekend te mogen veronderstellen en wij gaan dan ook stilzwijgend voorbij aan de bedenkingen, die tegen de laatstgenoemde winstopvatting kunnen worden aangevoerd. Het verschil, dat men in dit verband tusschen de rente over eigen en vreemd vermogen heeft gemaakt, is in wezen een juridisch verschil, dat economisch van geen beteekenis is. Indien het vermogen, dat in het bedrijf is vastgelegd, geen rente afwerpt, is er in economischen zin verlies, onverschillig of dat vreemd vermogen is, waarbij juridisch rentevergoeding is bedongen, dan wel eigen vermogen, waarbij dat niet het geval is. Vermogen — zoo moet de conclusie luiden — dat geen rente opbrengt, is in verkeerde richting geïnvesteerd en heeft een in economisch opzicht irrationeële aanwending gevonden. Niet alleen als geen rente wordt verkregen, maar als een rente zou worden genoten, die lager is dan de algemeene rentevoet.

Bij de fout, die in de opvatting van diegenen, die zich tegen rente over eigen vermogen in den kostprijs verzetten, voorkomt, konden tegenstrijdigheden in hun beschouwingen niet uitblijven. *Volmer*, die zich als een tegenstander van een zoodanige renteverrekening deed kennen, merkte op (*Accountancy* 1913, blz. 27): „Willen zij (d.z. de producenten) — ter bepaling van hun verkoopprijzen — met het geïnvesteerde kapitaal rekening houden, dan verdient dat aanbeveling en kan dat zelfs noodzakelijk zijn”. Ook *Simon* komt tot een dergelijke inconsequentie in zijn eigen gedachtengang (op. cit. 1909, blz. 54). Dergelijke tegenstrijdigheden kan men ook in de hedendaagsche litteratuur — men behoeft er de *Duitsche litteratuur* maar op na te slaan — nog aantreffen. Zoo zijn *Geldmacher, Walb, Leitner* (*Selbstkostenrechnung industrieller Betriebe*, 1923, blz. 11 e.v.) — om eenige toonaangevende *Duitsche bedrijfs-economen* te noemen — van meening, dat alhoewel rente over eigen vermogen geen kostenfactor vormt, het toch zijn nut heeft om deze rente als *rekengrootheid* in den kostprijs op te nemen. Deze gedachte vindt men bij *Schnettler* (*Der Zins im Wirtschaftsbetriebe*, 1939, blz. 24) op de volgende wijze weergegeven: „Die Gruppe rechnet die Eigenkapitalzinsen zum Gewinn, zum Erfolg der Unternehmung, und fordert die Beachtung dieser Zinsen in der Selbstkostenrechnung nur aus preispolitischen Gründen, um die eigenen Selbstkosten mit denen anderer Betriebe vergleichbar zu machen, um die Wirtschaftlichkeit ihrer Betriebe ermitteln zu können”. Een kritische beschouwing van deze opvatting doet al dadelijk zien, dat deze op twee beenen hinkt. Terwijl de rente over eigen vermogen in deze opvatting niet als kosten wordt beschouwd, wenscht men deze niettemin in den kostprijs te zien opgenomen. Hier geldt van tweeën één: of deze rente vormt een kostenfactor en dient dan deel van den kostprijs uit te maken, of zij vormt dat niet, maar dan is zij ook voor den kostprijs irrelevant. Het is duidelijk, dat wij hier te doen hebben met een gebrekkige voorstelling van den kostprijs, waarin men niet weet, wat met de rentekosten aan te vangen. Zijn genoemde schrijvers eenerzijds kennelijk in het inkomensbegrip gevangen, zij zijn zich aan den anderen kant bewust, dat de (eigen) rente niet als kostenelement kan wor-

den verwaarloosd. In deze hybridische zienswijze meenen zij de oplossing te hebben gegeven, door de rente over eigen vermogen als rekengrootheid (let wel: niet als kostenfactor!) in den kostprijs op te nemen. Hier blijkt wederom, hoe het foutieve uitgangspunt van den uitgaafprijs als grondslag voor de vaststelling van den kostprijs en de eenzijdige beschouwing van de rente als inkomensfactor tot verkeerde inzichten in het rentevraagstuk heeft geleid. In dit laatste schuilt de naïeve fout van een verwarring van inkomen en kosten. Hier toch wordt over het hoofd gezien, dat de rente van twee zijden kan worden beschouwd, als inkomensfactor en als kostenfactor. Trouwens, dat geldt niet alleen voor de rente, maar evenzeer voor het arbeidsloon en de grondrente, en wat de rente betreft, zoowel voor de rente van het eigen als van het vreemde vermogen. Ook deze laatste vormt een inkomensbron voor den vermogensbezitter en toch — ziet hier andermaal een tegenstrijdigheid in de boven bestreden opvattingen — is deze steeds als kostenfactor beschouwd. Onverschillig uit welke bron het vermogen is verkregen en of dat beslag eigen dan wel vreemd vermogen betreft, — zoo moet onze conclusie luiden — vormen de offers van het vermogensbeslag een deel van de productiekosten en maken als zoodanig deel van den kostprijs uit.

De hoogte van den rentevoet is al evenzeer een punt van heftige discussie geweest. D.w.z. de hoogte van den rentevoet, waartegen de rentekosten van het eigen vermogen in rekening dienen te worden gebracht. Ten aanzien van de kosten van het vreemde vermogen bestond een dergelijk verschil van meening niet. Voor het vreemde vermogen ging men uit van de leenrente, d.i. de overeengekomen rentevoet bij het opnemen van het vreemde vermogen. Zoo een rente moet worden betaald van 6 % 's jaars, welnu, dan is die rentevoet 6 %; ware het vermogen tegen 3 % opgenomen, dan zou de renteberekening op basis van 3 % dienen te geschieden. Deze opvatting is onjuist; zij draagt wederom duidelijk de sporen van de theorie van den uitgaafprijs, waarbij de grootte van de betaalde offers, d.i. van de uitgaven de kosten bepalen. Hetgeen van de kosten in het algemeen kan worden vastgesteld, geldt ook voor het onderhavige vraagstuk. Ook hier geldt de vervangingsprijs, zoowel voor het eigen als voor het vreemde vermogen. De opvatting, dat de leenrente voor het vreemde vermogen den grondslag vormt voor de berekening van de rentekosten, is onjuist. Deze opvatting leidt tot de foutieve gedachte, dat als renteloos vermogen wordt verworven, het beslag op het vermogen geen kosten met zich brengt. Als de leenrente in sommige gevallen lager is dan de algemeene rentevoet (zooals behalve bij de reeds genoemde instellingen met een charitatief doel, voorkomt in gevallen, waarin vermogen door familieleden wordt verstrekt), dient met den algemeenen rentevoet (die, behoudens na te noemen uitzonderingen, in het algemeen den vervangingsprijs aangeeft) bij de kostprijsberekening rekening te worden gehouden. Het calculeeren van den lageren rentevoet leidt tot een te lagen kostprijs, die niet alleen een ondeugdelijk gegeven vormt voor de vaststelling van den aanbiedingsprijs, maar ook voor de beoordeeling van de doelmatigheid van de productie en voor de vergelijking van de kosten van eigen exploitatie met de prijzen van dienstverrichtingen door derden. Evenmin beteekent een hoogere leenrente dan de algemeene rentevoet hoogere kosten. Voor een zoodanige afwijking van de leenrente van den algemeenen rentevoet zijn twee oorzaken aan te wijzen. Daarvan is de eerste, dat de vermogensverschaffers als voorwaarde voor hun vermogensoverdracht een hoogere leenrente hebben gesteld, omdat hunnerzijds twijfel heeft bestaan aan de nakoming van de verplichtingen van het bedrijf, waardoor zij, bij het risico, dat zij meenen te loopen, slechts tegen een hoogere rentevergoeding hun vermogen

hebben wenschen af te staan. Of daarmede deze vermogensverschaffers (men denke hierbij in het bijzonder aan de obligatiehouders) rationeel handelen, is een vraag, die wij buiten schouwing laten. Hetgeen van belang is in het kader van ons vraagstuk, is, dat de hoogere rente, welke de vermogensverschaffers aldus verlangen, beteekent, dat zij een deel van de ondernemerspremie opeischen. Zij doen in de hoogere rente aanspraak op een deel van de winst van het bedrijf. Daarnaast kan de afwijking van de leenrente van den algemeenen rentevoet zijn ontstaan, doordat na den tijd van de vermogensverschaffing de rentestand is gedaald. Voor den tijdsduur van de leening staan juridisch de voorwaarden vast; daalt de rente in den loop van den tijd, dan is het bedrijf juridisch aan den hoogereren rentevoet gebonden. De daling van den rentevoet drukt uit, dat de kosten van het vermogensbeslag zijn gedaald. Zou op dit moment een nieuwe leening worden afgesloten, dan zou dit tegen een lageren rentevoet kunnen geschieden. Uit hoofde van de loopende overeenkomst blijven obligatiehouders (of andere vermogensverschaffers) hun aanspraken behouden en bij de hoogere rente, die zij genieten, ontvangen zij een deel van de ondernemerswinst. Deze meerdere rente maakt geen deel uit van de kosten. Voor de kosten is de vervangingsprijs relevant. Al datgene, wat omtrent den uitgaafprijs en den vervangingsprijs kan worden gezegd, geldt ook hier. Bij fluctuaties van den prijs vormt de vervangingsprijs den grondslag voor den kostprijs. Niet de betaalde leenrente is de basis van de rentecalculatie; in den kostprijs moet met den algemeenen rentevoet van het oogenblik rekening worden gehouden.

Diezelfde redeneering geldt ook voor de eigen rente. Onjuist is de opvatting, dat de rente over het eigen vermogen bepaald zou worden door het rendement, dat de aandeelhouders van hun aandelen genieten. Dit rendement toch houdt, behalve de rentevergoeding, welke de aandeelhouder voor de overdracht van zijn vermogen ontvangt, een vergoeding in voor het risico, dat deze meent bij de belegging in het bijzondere bedrijf te loopen. Die risicopremie — hier geldt hetzelfde als bij het geleende vermogen werd vastgesteld — maakt geen deel uit van de kosten. Door het rendement (wijlen Prof. *de Jongh* sprak hier van aandelenrente) als grondslag voor de kostprijsberekening te nemen, zou ten onrechte een deel van de ondernemerswinst in den kostprijs worden opgenomen. Tegenstanders van het opnemen van rente over eigen vermogen in den kostprijs hebben — wij wezen er reeds op — aangevoerd, dat het calculeeren van de eigen rente beteekent, dat men een deel van de winst in den kostprijs opneemt. Dat zou inderdaad gebeuren, indien men voor de eigen rente uitging van het rendement van de aandelen. Hoe hooger het rendement, des te grooter zouden de kosten zijn en omgekeerd een kleiner rendement zou lagere kosten beteekenen. Ja, indien er geen winst gemaakt is en derhalve geen dividend wordt uitgekeerd, waardoor het rendement nihil is, zou dat in de gegeven opvatting beteekenen, dat het beslag op het eigen vermogen geen kosten met zich brengt! Dit laatste demonstreert ten duidelijkste de onhoudbaarheid van deze opvatting. De risicopremie, welke de spaarder voor zich opeischt, vormt geen deel van de kosten (noch bij de leenrente, noch bij de eigen rente). Derhalve is is niet de nominale rente van het vreemde vermogen of de reële rente (rendement) van het eigen vermogen voor de rentekosten relevant, maar de algemeene rentevoet. Die rentevoet geeft den vervangingsprijs aan in die gevallen, waarin het bedrijf voor de voorziening van zijn vermogensbehoeften een beroep op de eerste hands vermogensmarkt kan doen. Wij weten echter, dat niet alle bedrijven daartoe in de gelegenheid zijn, omdat hun vermogensbehoeften niet een zoodanigen omvang hebben, dat zij voor de financiering daarvan op de eerste hands vermogensmarkt

terecht kunnen. Deze bedrijven zijn aangewezen op een geïsoleerde overdracht van vermogen, die veelal met hoogere kosten gepaard gaat. In deze gevallen wordt de vervangingsprijs door hoogere leenrente relevant is. Is in sommige gevallen de de hoogere leenrente aangegeven. Het kleinbedrijf kan in het algemeen slechts tegen hoogere kosten haar vermogen verwerven dan het grootbedrijf; ook in dit opzicht staat het kleinbedrijf in het nadeel tegenover het grootbedrijf. Wij zullen in het navolgende nog andere gevallen leeren kennen, waarin de hoogere leenrente relevant is. Is in sommige gevallen de hoogere leenrente voor de kosten bepalend, indien de leenrente lager is dan de algemeene rentevoet, dan geldt — dit moge nog eens worden gezegd — steeds de algemeene rentevoet. In de reële rente van die beleggingen, die geacht kunnen worden geen bijzondere risico's met zich te brengen (de z.g. goudgerande obligaties) vindt men — zoo men weet — een benadering van dezen rentevoet.

II.

Onverschillig of het beslag op het vermogen eigen dan wel vreemd vermogen betreft — zoo stelden wij vast — moet met de rentekosten rekening worden gehouden. Houdt dat nu in — zoo vragen wij — dat onder alle omstandigheden de rente een bestanddeel van den kostprijs uitmaakt? Alvorens het antwoord op deze vraag te geven, is het wenschelijk eerst enkele algemeene opmerkingen omtrent de kosten te maken. Bij de bepaling van den kostprijs — zoo leert ons de theorie van de vervangingswaarde — dient alleen rekening te worden gehouden met de offers, die voor de vervanging noodzakelijk en onvermijdbaar moeten worden geacht. Dat houdt in, dat incidenteele offers (vermijdbaar bij de bestaande verhoudingen in de productie en de organisatie van de bedrijfshuishouding) en offers van een irrationeële overcapaciteit geen deel van den kostprijs uitmaken. Dat geldt ook voor de renteothers. Als wij ons afvragen of deze offers tot den kostprijs behooren, dan dienen wij te weten of die offers rationeel zijn, hetgeen daarvan afhangt of het beslag op het vermogen, waarmede deze offers samenhangen, als rationeel kan worden aangemerkt. Ook hier moet — zooals bij alle offers voor de productie gebracht — tusschen kosten en verliezen worden onderscheiden.

Ten deze valt te wijzen op den samenhang, de interdependentie met het financieringsvraagstuk. Wij mogen van algemeene bekendheid veronderstellen, dat ook dit vraagstuk vanuit het gezichtspunt van de kosten moet worden gezien. Zooals elk economisch vraagstuk is ook de financiering een kostenvraagstuk. De bedrijfshuishouding zal er naar streven om het benodigde vermogen voor de financiering van haar productie met de geringste offers te verkrijgen. Daaruit vloeit voort, dat de bedrijfshuishouding, indien zij rationeel handelt, niet meer vermogen zal aantrekken dan noodig is. Overtollig vermogen toch beteekent een noodeloos en daarmede oneconomisch beslag op vermogen, waarvan de offers als verspilling moeten worden aangemerkt. De producent, die voor de financiering van zijn productie een grooter vermogen aantrekt, maakt een fout in zijn financiering; de offers, aan dat meerdere vermogen verbonden, vormen dan ook een verlies en geen kosten voor de productie. De zaak ligt anders, indien aan het aantrekken van meer vermogen een rationeële overweging ten grondslag ligt, zooals in het geval, dat doelbewust een grooter vermogen, dan voor de kapitaalgoederen vereischt, wordt opgenomen met het oog op onverwachte gebeurtenissen, die zonder voorziening tot een vermogens-tekort zouden leiden. Hier kan men spreken van vermogen, dat in de financiering een beschikbaarheidsfunctie bezit; het vermogen wordt — uit volkomen rationeële overwegingen — aangetrokken om zijn beschikbaarheidsnuttigheid, op dezelfde gronden als waarop

men voor het technische productieproces over reservewerktuigen wenscht te beschikken. Zooals de offers voor de reservewerktuigen kosten van de productie vormen, zoo vormen dat ook de rente-offers van dit „reserve”-vermogen.

Er zijn andere gevallen te noemen, waarin de producent doelbewust een grooter vermogen aantrekt. Wij denken aan het geval, door *Polak* in zijn bekend werk over de financiering bij de afleiding van het z.g. kapitaaloptimum behandeld, waarbij voor een deel van de tijdelijke vermogensbehoeften aandeelenvermogen wordt aangetrokken. Alhoewel de voorziening van deze vermogensbehoeften met permanent vermogen (aandeelenvermogen) op de minimum-momenten tot overtollig vermogen leidt, hetgeen een nadeel vormt (ook bij uitzetting van dit overtollig vermogen lijdt het bedrijf een renteverlies), kan deze wijze van financieren bij de prijsverhoudingen van aandeelenvermogen en bankkrediet (of andere vormen van kort vermogen) een voordeel beteekenen; een voordeel, dat grooter is dan het nadeel van het overtollig vermogen. Ook hier vindt men een rationeelen grond voor dit meerdere vermogen (men kan hier spreken van een rationeele overmaat van vermogen) en de rente-offers van dit vermogen zijn dan ook als kosten te beschouwen. Prijsverhoudingen en de tijd, gedurende welken het vermogen noodig is, zijn — zooals bekend mag worden geacht — beslissend voor de keuze van het vermogen en zoo zal voor de vermogensspitsen het aantrekken van bankkrediet van voordeel zijn. Voorzover financiering met het duurder bankkrediet (hooger dan de algemeene rentevoet) lagere kosten met zich brengt dan een financiering met aandeelenvermogen, is de betaalde hogere rente inderdaad kosten. Hier vindt men een ander uitzonderingsgeval, waarin de vervangingsprijs niet door den algemeenen rentevoet, maar door de hogere leenrente wordt aangegeven. Een financiering met vermogen, waarvan de leenrente hooger is dan de algemeene rentevoet, is rationeel indien de aantrekking van dit duurder vermogen — bij den duur, waarvoor het wordt aangetrokken — uit kostenooipunt voordeelen biedt. Dit geldt niet alleen voor het bankkrediet, maar eveneens voor andere soorten vermogen bij de financiering. Wordt echter van dit duurder vermogen een te groot gebruik gemaakt (hetgeen wijst op een irrationeele wijze van financiering), dan vormt, hetgeen in aansluiting met het voorgaande duidelijk zal zijn, de meerdere rente geen kosten.

Of sprake is van een rationeele dan wel van een irrationeele overmaat van vermogen hangt het af of de rente-offers als kosten dan wel als verlies moeten worden aangemerkt. Zien wij naar het vermogen, dat potentieel in de productiemiddelen is opgesloten, dan moeten wij vaststellen, dat een overcapaciteit der productiemiddelen een grooter beslag op vermogen legt dan zonder het bestaan van die overcapaciteit noodig zou zijn geweest. Een overcapaciteit (d.i. dat deel van de beschikbare productiecapaciteit, dat niet in de productie wordt aangewend) vormt uiteraard steeds een ongewenscht element in de productie en het streven zal er derhalve steeds op gericht zijn om een overcapaciteit te vermijden. Dit is echter — men behoeft slechts naar de duurzame productiemiddelen te zien — niet altijd mogelijk. Als wij spreken van het vermijden van een overcapaciteit, dan dient te worden bedacht, dat het er niet om gaat of deze overcapaciteit technisch, maar wel of deze economisch vermijdbaar is. Het kan voorkomen, dat een overcapaciteit technisch vermijdbaar, maar economisch onvermijdbaar is, omdat het vermijden grootere offers vraagt dan die, welke het aanvaarden van de overcapaciteit met zich brengt. In een dergelijk geval is zulk een overcapaciteit rationeel. Doelmatig voor de analyse van het kostprijsvraagstuk is de onderscheiding, welke kan worden gemaakt in een rationeele, dwz. economisch onvermijdbare overcapaciteit en een irrationeele overcapaciteit, welke dient te worden geëlimineerd.

Ook met het oog op de rentekosten is deze onderscheiding van belang. Een irrationeele overcapaciteit beteekent een irrationeele aanwending van vermogen; het vermogen, dat daarin is vastgelegd, is op een oneconomische wijze aangewend en in verkeerde richting geïnvesteerd, waardoor de offers als verlies moeten worden beschouwd. Geldt in het algemeen t.a.v. de kostencategorieën, dat de offers van een rationeele overcapaciteit wel, die eener irrationeele overcapaciteit geen deel van de productiekosten en daarmee van den kostprijs uitmaken, dit geldt eveneens voor de rente-offers. De rente-offers volgen — zooals uit ons verdere betoog moge blijken — de gedragingen van de kostencategorieën. Of de renteoffers van het vermogensbeslag van de kostencategorieën kosten vormen, hangt daarmee samen of die kostencategorieën zelve als constituerende elementen van den kostprijs kunnen worden aangemerkt.

Dit laatste houdt in, dat bij eenige verspilling in de productie ook de daarop betrekking hebbende rente-offers geen kosten vormen. Een voorbeeld moge dat verduidelijken. Gesteld, dat de standaard van het grondstoffenverbruik voor het voortbrengen van een goed 100 grondstoffeneenheden is, terwijl in feite door incidenteele oorzaken 120 eenheden daarvoor worden gebruikt, dan is er sprake van een verspilling van 20 eenheden. Stellen wij voor het gemak den duur van het productieproces — en daarmee den duur van de opsluiting van het vermogen — op een jaar, dan wordt voor deze grondstoffenaanwending, bij een eenheidsprijs der grondstoffen van f 10.—, beslag gelegd op een vermogen van f 1.200.— gedurende een jaar, hetgeen een rente-offer van f 60.— met zich brengt, aangenomen, dat de rentevoet 5 % is. Dat beteekent niet, dat de rentekosten f 60.— zijn. Als kosten hebben wij alleen rekening te houden met de rationeele aanwending van het vermogen ad f 1.000.—, de resteerende f 200.— vormt een verspilling. Van de rente-offers maken derhalve f 50.— deel uit van de grondstofkosten, terwijl de resteerende f 10.— als een verlies (verspilling) zijn te beschouwen.

Hetgeen uit dit voorbeeld volgt kunnen wij veralgemeenen door te zeggen, dat de rentekosten niet naar het effectieve vermogensbeslag dienen te worden bepaald, naar naar het beslag, dat voor de vervanging noodzakelijk is. Zie hier wederom een conclusie, die rechtstreeks voortvloeit uit de leer van de vervangingswaarde. Voor de bepaling van de rentekosten dient slechts rekening te worden gehouden met den omvang van het vermogen, dat voor de vervanging vereischt wordt. De omvang van het vermogensbeslag wordt door de vervangingswaarde bepaald. Dat houdt in, dat rente over speculatieve voorraden geen kosten vormen. Nemen wij aan, dat een producent beschikt over een (speculatieven) voorraad van 1000 eenheden grondstoffen, waarvan de uitgaafprijs f 5.— per eenheid bedraagt, dan is in dezen voorraad een vermogen van f 5.000.— opgesloten. Niet echter die uitgaafprijs, maar de vervangingswaarde is — zooals wij weten — beslissend voor den kostprijs. Bedraagt de vervangingsprijs f 3.— per eenheid, dan hebben wij voor den kostprijs rekening te houden met een vermogensbeslag van f 3.000.—. De kosten van de aanwending van den voorraad zijn in het gegeven geval $3000 \times 1.05 = f 3.150.—$ (wederom den duur van een jaar aangenomen), terwijl het verlies op den voorraad $2000 \times 1.05 = f 2.100.—$ bedraagt. Voor de bepaling van de rentekosten — dat moge uit de gegeven voorbeelden nog eens zijn gebleken — dient van de theorie van de vervangingswaarde te worden uitgegaan.

Wij zouden onze beschouwingen hiermede kunnen afsluiten, ware er nog niet een probleem, dat juist voor de praktijk een vraagstuk vormt, dat de grootste moeilijkheden biedt, n.l. de verbijzondering van de rentekosten. De moeilijkheden, waar-

mede de praktijk worstelt, zijn van tweeërlei aard: eensdeels van theoretischen aard, voortkomende uit een gemis aan inzicht in het karakter van de rentekosten, anderdeels van praktischen aard om de renteberekening in de praktijk op te lossen. Uiteraard hangen die moeilijkheden samen. Doordat somtijds een goed inzicht ontbreekt in de eigenschappen en de gedragingen van deze kosten, rijzen allerlei moeilijkheden bij de technische uitwerking. Vele in de praktijk gegeven oplossingen zijn zuiver incidenteel en worden uitsluitend door opportunistische overwegingen bepaald. Daarbij vindt de praktijk steun in de litteratuur. Men behoeft er slechts het reeds genoemde werk van *Schnettler* op na te slaan, om te kunnen zien, hoe ook sommige theoretici zich door opportunistische overwegingen laten leiden. Voor een principieele oplossing biedt de litteratuur — als wij hier mogen generaliseeren — geen steun en ook bij *Schnettler* mist men een algemeenen grondslag voor de verbijzondering van de rentekosten. Het meerendeel der beschouwingen komt daardoor veelal niet boven een kunstleer uit. Men zoekt naar den weg van den geringsten weerstand bij het „verdeelen” van de rentekosten. Dat blijkt wel zeer duidelijk bij de gegeven aanwijzingen voor de verbijzondering van de rentekosten in het geval van een homogene productie, waarbij één soort product wordt voortgebracht. Een eenvoudige deeling van het totaal der rentekosten door het aantal producten — zoo meent men — kan de kosten per producteeneheid doen kennen. Zoo merkt *Schnettler* op: „so entstehen keine Schwierigkeiten in Betrieben mit gleicher oder gleichartiger Leistungsherstellung, wo durch einfache Division bezw. mit Hilfe von Äquivalenzziffern die Zinsen ermittelt werden können” (op. cit., blz. 40). Wij wijzen verder op het bekende werk van *Simon*, *Kostprijsberekening en administratieve fabrieksorganisatie* (derde druk, 1920, in de bewerking van *A. E. C. van Saarloos*), waarin voor bedrijven, waarin slechts één product (of een hoofdproduct met vaste bij- en afvalproducten) wordt vervaardigd, de aanbeveling wordt gegeven om de rente (alleen over het vreemde vermogen) voor iedere productieperiode (week, maand, kwartaal) over de voortgebrachte producten naar hun verkoopwaarde te verdeelen. Als voorbeelden van bedrijven, waarin zoodanige wijze van berekening zou kunnen worden toegepast, worden genoemd: steenbakkerijen, meelfabrieken, zoutziederijen, mijnen, gas- en electriciteitsbedrijf. Al even eenvoudig is de oplossing, die *Smeenk* in zijn proefschrift (*Rente in den kostprijs*, 1922) voor dergelijke bedrijven aan de hand doet. Indien in een bedrijf een soort producten in eenzelfde uitvoering wordt vervaardigd, dan kunnen (zoo vinden wij in genoemd werk op blz. 115) de rentekosten per producteeneheid worden gevonden door de totale rente door het aantal producten te deelen. *Smeenk* neemt bij deze wijze van berekening aan, dat de voortbrenging der producten een gelijk vermogensbeslag eischt, alsmede een van gelijken duur. Worden echter producten voortgebracht, die geen gelijk beslag op vermogen met zich brengen, dan meent deze schrijver de oplossing daarin te vinden, dat eerst de totale rentekosten in een bepaalde verhouding over de productie worden verdeeld om ze daarna over het aantal voortgebrachte producteeneheden om te slaan. Indien bijv. de voortbrenging van het eene product (aangenomen, dat er twee producten zijn, die in even groot aantal worden voortgebracht) een tweemaal zoo groote aanwending van vermogen vraagt als van het tweede, dan dienen de totale rentekosten in de verhouding 2 : 1 over de beide productsoorten te worden verdeeld, en dezelfde verdeling wenscht genoemde schrijver te zien toegepast indien bij een vermogensaanwending van gelijken omvang voor beide producten de duur van het beslag voor het eene product tweemaal zoo groot zou zijn als voor het andere.

Tegen deze wijze van berekening, die feitelijk neerkomt op

een „omslaan” van de kosten over het aantal producteeneheden, bestaan groote bedenkingen. Hier toch worden alle renteoffers in den kostprijs opgenomen, terwijl wij zooeven vaststelden, dat niet alle offers constitueerende deelen van den kostprijs vormen. Zoo wordt ten onrechte ook de rente over het vermogen, dat in een (vermijdbare) overcapaciteit van het productie-apparaat is vastgelegd, tot de kosten gerekend, hetgeen met zich brengt, dat de rente „kosten” per producteeneheid bij afneming van de productie stijgen, daarentegen bij toeneming van het aantal voortgebrachte producteeneheden dalen. Hier wordt de fout gemaakt, waartegen door *Simon* reeds vóór 30 jaar, toen de gedachte van den „normalen” kostprijs door hem werd geïntroduceerd, werd gewaarschuwd. De omvang van het beslag, dat door de inelastische productiemiddelen — wij denken hier in het bijzonder aan de duurzame productiemiddelen — op het vermogen wordt gelegd, verandert niet indien de productie, binnen de grootte van de bestaande capaciteit van het bedrijf, schommelingen vertoont. Het behoeft niet meer te worden gezegd, dat het deel van de offers der onbezette productiecapaciteit — voorzoover sprake is van een irrationeele overcapaciteit — geen deel uitmaakt van den kostprijs, maar als ondernemersverliezen dient te worden beschouwd. Dat geldt ook van de offers van het vermogen, dat in dat deel van de productiecapaciteit is opgesloten. De fout, die *Simon* t.a.v. de verbijzondering van de constante kosten wenschte te elimineeren, werd door hem (en door anderen) t.a.v. de rentekosten gemaakt. Door deze foutieve verbijzondering worden renteverliezen in den kostprijs opgenomen.

De hier gesignaleerde fout wordt in de hand gewerkt, doordat veelal de rentekosten als afzonderlijke kostencategorie worden gezien. Men ziet de rentekosten *naast* die van kostencategorieën. Ten onrechte, want de rentekosten zijn oorzakelijk met de kostencategorieën verbonden, zij maken daarvan deel uit. Ook hier moge nogmaals worden gewezen op de uitspraken van de reeds eerder door ons genoemde oudere schrijvers over het boekhouden. Stelden *Dinger* en *Knapper* (de laatste in zijn „Leerboek van het Boekhouden”, 1900, blz. 51) niet vast, dat op alle „roerende en onroerende goederen, waarop wij door verkoop kunnen winnen of verliezen” rente behoort te worden verrekend? Hun bewijsvoering wijkt op meerdere punten af, de gedachte is dezelfde. De kosten worden niet alleen gevormd door de offers, welke voor de vervanging van de bij de voortbrenging verbruikte productiecapaciteit moeten worden gebracht, maar mede door de offers van het beslag op het vermogen, dat in die productiemiddelen is opgesloten. In die rentekosten wordt de duur van het beslag, dat op de productiecapaciteit (en daarmede op het vermogen) wordt gelegd, tot uitdrukking gebracht. Om de kosten der onderscheidene productiemiddelen te leeren kennen moet met de rentekosten worden rekening gehouden, hetgeen technisch kan geschieden door de kosten met den rentefactor te vermenigvuldigen. Zoo bedragen de kosten van de grondstoffen in het geval, dat de vervangingswaarde f 10.000.— bedraagt, aangenomen, dat normaliter de duur van opslag en bewerking van deze grondstoffen in het productieproces op een jaar moet worden gesteld, bij een rentevoet van 5 % $10.000 \times 1.05 = f$ 10.500.—. In den rentefactor (i.c. 1.05) wordt de prijs van het vermogen en de duur van het vermogensbeslag tot uitdrukking gebracht; de rentefactor is een functie van rentevoet en tijd. Daarbij treedt de tijdfactor op als exponent van de macht. Ware in het bovenstaande voorbeeld de duur van het vermogensbeslag 2 jaar geweest, dan zou de rentefactor zijn 1,05². De tijd treedt op als machtsexponent, omdat — zooals duidelijk zal zijn — met samengestelde interest moet worden gerekend. In het boven gegeven voorbeeld bedragen de kosten der grondstoffen f 10.500.—. Men lette wel, wat hier wordt gezegd. Hier wordt niet gezegd, dat de grondstoffen f 10.000.— zijn

en de rentekosten f 500.—, maar de kosten der grondstoffen bedragen f 10.500.—. De kosten ad f 500.— zijn bijzondere kosten van de grondstoffen. De rentekosten — zoo drukt *Limperg* het uit — vormen geen zelfstandige kostencategorie. Zij zijn evenmin, zooals men zoo veel in de litteratuur kan lezen, algemeene kosten van de productie. Zij zijn oorzakelijk met de kosten der verschillende kostencategorieën verbonden en vormen daarvan bijzondere kosten. De consequentie daarvan is belangrijk: de rentekosten hebben geen zelfstandige gedragingen, maar volgen de gedragingen van de kostencategorieën. Het voorgaande heeft zulks reeds doen zien. Wanneer wij dit hebben vastgesteld, dan moet het ook duidelijk zijn, dat niet behoeft te worden gezocht naar een technischen maatstaf — waarnaar litteratuur en praktijk naarstig hebben gezocht — volgens welken de rentekosten zullen moeten worden verbijzonderd. Want hoe dat zal dienen te geschieden, staat bij voorbaat vast. De rentekosten zijn onverbreekelijk aan de kostencategorieën verbonden en dienen op de wijze, als voor deze kosten geldt te worden verbijzonderd. De rente over het vermogen, vastgelegd in de grondstoffen, moet worden verbijzonderd op de wijze als die grondstoffen zelve, de rente over het vermogen van de werktuigen op de wijze als voor de kosten van de werktuigen geldt, en hetzelfde kan van de overige kosten-categorieën worden gezegd. Vele in de praktijk gegeven oplossingen, waarvan wij boven er eenige noemden, zijn geen oplossingen; zij gaan van een onjuist uitgangspunt uit en berusten daarmede op een foutieven grondslag. In het werk van *Schnettler*, dat wij reeds eenige malen citeerden, omdat wij hierin een speciaalstudie vinden van zeer recenten datum (1939), vindt men een aantal methoden aangegeven, die wij verder onbesproken laten, omdat de boven gesignaleerde fout voor al deze methoden geldt. Verdeeling naar de verkoopwaarde der producten — zooals zoeven werd genoemd — is wel geheel foutief, evenals de door *van Saarloos* aanbevolen methode om de rentekosten onder verkoopkosten op te nemen om deze naar den daarvoor geldenden maatstaf te verdeelen (*A. E. C. van Saarloos*, Productiekostenverrekening en wetenschappelijke bedrijfsleiding, blz. 104). Slechts één methode is de principieel juiste, n.l. die, waarbij de renteoverters in oorzakelijken samenhang met de kosten der onderscheidene productiemiddelen worden gezien en dienovereenkomstig worden verbijzonderd. Hiermede is tevens — het is van belang om daarop den nadruk te leggen — de sleutel aangegeven voor de oplossing in de praktijk.

Wij gelooven niet, dat wij ons al te zeer bedriegen, indien wij zeggen, dat het in de praktijk met de juiste verrekening van de rentekosten niet steeds zoo nauw genomen wordt. Nog al te veel acht men de moeite (en de kosten) niet evenredig met het belang van deze kosten. Wie in de praktijk heeft rondgezien, kent ook gevallen, waarin de rente voor de kostprijsberekening wordt verwaarloosd. Welke de gevolgen daarvan zijn, is algemeen bekend en wij zouden ze stilzwijgend kunnen voorbij gaan, ware het niet dat die gevolgen zoo ernstig zijn, dat door daarop nogmaals te wijzen de noodzakelijkheid van een juiste rentecalculatie duidelijk komt vast te staan. Vastgesteld moet worden, dat het verwaarloozen van de rente tot een foutieven kostprijs leidt. Een verkoop tegen dezen „kostprijs” zou een verlies beteekenen. Als gevolg van den onjuisten kostprijs mist de producent een zuivere beoordeeling van zijn verkoopprijzen, alsmede een beoordeeling van zijn winst bij den ruil. De gevolgen zijn in het bijzonder schadelijk bij heterogene productie, indien een veelheid van verschillende producten wordt voortgebracht. Vooral indien het producten zijn, waarvan de voortbrenging een zeer verschillend vermogensbeslag met zich brengt, zooals bij verschillend gebruik van werktuigen of indien machinale- en handbewerking naast elkander voorkomen. In het bijzonder de kosten van den machine-arbeid

zullen te laag worden gecalculeerd, waaruit de verkeerde conclusie zou kunnen worden getrokken, dat het gebruik van werktuigen voordeel brengt ook in die gevallen, waarin van een voordeel geen sprake is. Een irrationeele vervanging van handenarbeid door machine-arbeid kan daarvan het gevolg zijn. In het algemeen kan worden gezegd, dat het verwaarloozen van de rentekosten tot een kostprijs leidt, die niet langer een betrouwbaar gegeven vormt voor de beoordeeling van de doelmatigheid van de productie, noch t.o.v. verschillende werkmethoden (zooals van machine- en handenarbeid), noch van de beoordeeling van de onderdeelen der productie. Ook t.o.v. de vergelijking van de prijzen van halfproducten en van diensten van derden vormt deze kostprijs een ondeugdelijken maatstaf, hetgeen tot onjuiste conclusies kan leiden met betrekking tot de vraag of het doelmatig is voor eenig onderdeel van de productie van de goederen of diensten van derden gebruik te maken in plaats van deze productie zelf ter hand te nemen. Duidelijk is, dat de fouten, en daarmede de gevolgen, des te ernstiger zullen zijn, naar gelang het vermogensbeslag, alsmede de diversiteit van dat vermogensbeslag grooter zijn. Brengt het verwaarloozen van de rentekosten schadelijke gevolgen met zich, niet minder ernstig zijn de gevolgen, indien alleen de betaalde rente wordt gecalculeerd. Deze wijze van berekening impliceert, dat men gevangen zit in de opvatting van den uitgaafprij, met alle bedingen van dien. Maar ook zelfs wanneer tevens rekening wordt gehouden met de rentekosten van het eigen vermogen, vinden wij ernstige fouten, die hun oorzaak hierin hebben, dat de theorie van de vervangingswaarde niet of op de verkeerde manier wordt toegepast. Een juiste renteberekening in den kostprijs — dit hebben wij in dit artikel nogmaals willen betoogen — dient uit te gaan van de gedachte, die aan de theorie van de vervangingswaarde ten grondslag ligt. In het licht van deze theorie kunnen de strijdfragen van vele jaren geleden, waaraan wij in den aanhef van dit artikel herinnerden, geen vragen meer zijn. Zooals voor tal van vraagstukken heeft ook voor het vraagstuk van de rente als kostenfactor de theorie van de vervangingswaarde de oplossing aangegeven.

H. J. VAN DER SCHROEFF

WETSONTWERP OP DE WINSTBELASTING 1940 (II) *)

Memorie van Antwoord

Nota van Wijzigingen

In mijn artikel over bovengenoemd wetsontwerp in het Maart-nummer werd de verwachting uitgesproken, dat de parlementaire behandeling van het wetsontwerp tot opheldering der gerezen dubia zou mogen leiden. Deze verwachting is voor een groot deel verwezenlijkt, terwijl ook aan verschillende desiderata, in mijn vorig artikel geuit, is tegemoetgekomen, zooals moge blijken uit onderstaande beschouwing der *Memorie van Antwoord* en *Nota van Wijzigingen*.

Stichtingen

In mijn eerste artikel werd opgemerkt, dat stichtingen niet onder de winstbelasting vallen, ook al zouden zij een bedrijf uitoefenen. De Minister resconteert deze opmerking door er op te wijzen, dat hij van plan is de thans in de inkomstenbelasting vervatte belasting van de bedrijfswinst van stichtingen onder te brengen in de winstbelastingwet, doch dat hij

*) I in de Maart-aflevering van deze jaargang, blz. 43 e.v.